

Herclassificatie van financiële activa

Aanleiding, inhoud en toepassing van een politiek gedreven IAS 39-amendement

Ralph ter Hoeven en Bert-Jan Bout

SAMENVATTING Onder invloed van de kredietcrisis en na politieke druk vanuit de Europese Unie heeft de IASB in oktober 2008 en binnen zeer korte tijd een amendement doorgevoerd op de International Financial Reporting Standard (IFRS) over financiële instrumenten (IAS 39). Dit amendement maakt het onder voorwaarden mogelijk om door middel van een herclassificatie van financiële activa van fair-value-accounting naar kostprijsaccounting over te gaan. In dit artikel zullen de achtergrond en de inhoud van deze veranderingen worden besproken en geëvalueerd. Tevens worden de resultaten gepresenteerd van een empirisch onderzoek onder Europese financiële instellingen naar de mate waarin van deze herclassificatiemogelijkheid gebruik is gemaakt.

RELEVANTIE VOOR DE PRAKTIJK Herclassificatie van financiële activa leidt tot een belangrijke grondslagwijziging in de jaarrekening omdat van waardering tegen fair value kan worden overgestapt naar waardering tegen historische kostprijs. Dit artikel geeft de lezer inzicht in de aanleiding en de inhoud van het herclassificatie-amendement in IAS 39 en onderzoekt de mate waarin Europese banken en verzekeraars gebruik hebben gemaakt van dit amendement en de invloed die de herclassificatie heeft gehad op het verantwoorde resultaat in de jaarrekening.

1. Inleiding

Oktober 2008 zal ongetwijfeld als markante (oogst)maand in de 'accounting history'-literatuur beschreven worden, omdat de politieke invloed op de inhoud van verslaggevingsregels op een openlijke wijze aan het licht is gekomen. Gedreven door de kredietcrisis kwamen politieke (koepel) organen als de G7, G20, het Financial Stability Forum en ECOFIN¹ tot diverse aanbevelingen ter bestrijding van de kredietcrisis waarin ook verslaggevingsstandaarden een rol speelden. Deze aanbevelingen op het gebied van verslaggeving hadden over het algemeen te maken met de toepassing van fair value (ook wel vertaald met marktwaarde) in illiquide markten, de kwaliteit van toelichting op de waardering van financiële instrumenten en de consolidatiebe-

palingen die van toepassing zijn op zogenaamde special purpose vehicles (SPVs).

De International Accounting Standards Board (IASB) heeft deze aanbevelingen ter harte genomen en heeft inmiddels diverse verbetervoorstellen gepubliceerd. Op een bepaald gebied werd de IASB door de Europese Unie echter min of meer gedwongen op zeer korte termijn actie te ondernemen. Dit betreft het mogen herclassificeren van financiële activa van een fair-value-categorie naar een kostprijs-categorie. De steen des aanstoots was dat Amerikaanse banken onder US GAAP, weliswaar onder voorwaarden, van een dergelijke herclassificatiemogelijkheid gebruik konden maken terwijl dit voor Europese banken die onder IFRS rapporteerden niet mogelijk was (zie verder paragraaf 2). Deze ongelijkheid op het speelveld werd door Europese politici zwaar opgenomen. In het verslag van de ECOFIN-vergadering van begin oktober 2008 werd het volgende opgetekend:

We also consider that the issue of asset reclassification must be resolved quickly. To this end, we urge the IASB and the FASB to work together on this issue and welcome the readiness of the Commission to bring forward appropriate measures as soon as possible. We expect this issue to be solved by the end of the month, with the objective to implement as of the third quarter, in accordance with the relevant procedures.

Zowel President Sarkozy (toenmalig EU-voorzitter) als EC-voorzitter Barroso hebben vervolgens grote druk op de IASB uitgeoefend om de herclassificatie-voorwaarden te wijzigen. De IASB voelde zich feitelijk genoodzaakt aan deze druk toe te geven. In een hoog tempo (tussen 3 en 13 oktober 2008) en zonder enige publieke consultatie zijn standaarden (IAS 39/IFRS 7) min of meer in overeenstemming gebracht met US GAAP. Deze aanpassingen werden vervolgens binnen een dag door het Europese Parlement en de Europese Commissie goedgekeurd. Een ongekend fenomeen als men nagaat dat voor dit proces doorgaans 12 tot

24 maanden staat. Ook de in de ECOFIN gestelde eis dat deze versoepelingen al in het derde kwartaal van 2008 toegepast mochten worden is door de IASB ingewilligd. In deze bijdrage zullen we nader ingaan op de inhoud van dit herclassificatie-amendement (paragraaf 2). Vervolgens zal in een empirische studie worden nagegaan of Europese financiële instellingen van deze mogelijkheid tot herclassificatie gebruik hebben gemaakt en zo ja of ze hebben voldaan aan de voorschriften die dan volgens IFRS gelden (paragraaf 3). In de laatste paragraaf wordt een nabeschouwing gegeven. Overigens is eerder door Bout, Ter Hoeven en Langendijk (2010) een empirisch onderzoek verricht, onder dezelfde populatie Europese financiële instellingen, naar het gebruik van fair-value-accounting, de effecten van inactieve markten en procycliciteit.

2. Herclassificatie

2.1 Categorieën financiële activa

In IAS 39 dienen financiële activa (zoals beleggingen en verstrekte leningen) geïnclassificeerd te worden in één van de vier volgende categorieën:

- (a) financial assets at fair value through profit or loss (FVTPL);
- (b) held-to-maturity investments (HTM);
- (c) loans and receivables (L&R);
- (d) available-for-sale financial assets (AFS).

De eerste categorie bestaat uit drie subcategorieën financiële activa en wel die welke bestemd zijn voor de handel (1), derivaten (2) en activa die zijn aangewezen om tegen fair value gewaardeerd te worden (3). Deze aanwijzing dient bij aanschaf van het instrument door het management te geschieden en is alleen mogelijk als aan bepaalde voorwaarden kan worden voldaan.² In de tweede categorie (HTM) zijn de activa begrepen waarvan de onderneming verwacht en in staat is om ze tot het einde van de looptijd aan te houden. In de L&R-categorie zijn verstrekte lenin-

gen, vorderingen en gekochte obligaties opgenomen die niet beursgenoteerd zijn, waarvoor geen handelsoogmerk bestaat en die de onderneming niet op korte termijn wil verkopen. In de vierde en laatste categorie komen die activa terecht die niet aan de kenmerken van de bovenstaande categorieën voldoen.

De financiële activa dienen onmiddellijk na eerste balansopname te worden geïnclassificeerd. De classificatie bepaalt vervolgens niet alleen de waarderingsgrondslag van het desbetreffende actief maar ook de wijze waarop dit op een eventuele waardevermindering moet worden getoetst. Een samenvatting van deze regels wordt gegeven in tabel 1.

Categorie (a) en (d) dienen tegen fair value te worden gewaardeerd en voor categorie (b) en (c) gelden waarderingsgrondslagen op basis van historische kostprijs, ook wel geamortiseerde kostprijs genoemd omdat het rentepercentage bepaald wordt door een bij balansopname berekende effectieve rentevoet en dus niet door de nominale couponrente.

Deze vier categorieën hebben hun langste tijd gekend. Op 12 november 2009 heeft de IASB namelijk IFRS 9 gepubliceerd waarin wordt teruggegaan naar twee categorieën financiële activa: een fair-value- en een kostprijscategorie (IASB, 2009a). Indien de Europese Unie de nieuwe standaard goedkeurt (*endorsed*), wordt deze van toepassing vanaf 2013, al is vervroegde toepassing mogelijk.³ Voor een inhoudelijke behandeling van de aan deze standaard voorafgaande exposure draft⁴, verwijzen we naar Ter Hoeven (2009). In paragraaf 2.3 worden onder meer de specifieke herclassificatiebepalingen van IFRS 9 besproken.

2.2 Afwaarderingsregels

Bij de genoemde afwaarderingsregels zijn twee aspecten vermeldenswaard. In de eerste plaats is de FVTPL-categorie de enige categorie waarvoor niet expliciet geldt dat er eerst

Tabel 1 Overzicht geldende regelgeving classificatie en waardering financiële activa

Categorie	Waarderingsgrondslag na eerste opname	Afwaarderings-(impairment) grondslag
a Financial assets at fair value through profit or loss (FVTPL)	Fair value; waardemutaties via resultaat	Zie onder waarderingsgrondslag; fair value moet worden gevolgd
b Held-to-maturity investments (HTM)	(geamortiseerde) Kostprijs	Indien sprake is van objectieve aanwijzingen: op basis van contante waarde geschatte toekomstige kasstromen
c Loans and receivables (L&R)	(geamortiseerde) Kostprijs	Indien sprake is van objectieve aanwijzingen: op basis van contante waarde geschatte toekomstige kasstromen
d Available-for-sale financial assets (AFS)	Fair value; waardemutaties via niet-gerealiseerde resultaten ('other comprehensive income') tenzij er sprake is van een 'impairment'	Indien sprake is van objectieve aanwijzingen: verschil fair value en oorspronkelijke kostprijs als verlies nemen

sprake moet zijn van objectieve aanwijzingen dat een waardevermindering daadwerkelijk aan de orde is.⁵ Dat heeft te maken met het feit dat in de FVTPL-categorie de aanwijzingen feitelijk al gelegen zijn in de definitie van fair value: het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen.⁶ En IFRS laat er geen misverstand over bestaan dat dit bedrag het beste kan worden gebaseerd op genoteerde prijzen op een actieve markt. Pas als er geen actieve markt voor het financieel actief is, dient de fair value bepaald te worden met behulp van een waarderingstechniek. Deze FVTPL-categorie is derhalve het meest onderworpen aan de grilligheden van de markt.

In de tweede plaats werken de kostprijscategorieën niet met de fair value als afwaarderingsgrondslag maar met een verwachte kasstroombenadering. Dit betekent dat waarderingssystemen ter bepaling van deze kasstroomwaarde als ijkpunt gelden (*mark-to-model*) en derhalve is het niet zozeer de huidige marktprijs die als ijkpunt geldt voor de vaststelling van de fair value (*mark-to-market*). Dit verklaart tevens het belang van de mogelijkheid van het herclassificeren van financiële activa: door de herclassificatie kan een ander afwaarderingsregime gelden waardoor waardeverminderingverliezen kunnen worden gedempt of zelfs voorkomen. De kredietcrisis zorgde er immers voor dat markten minder of zelfs niet-liquide werden waardoor de weinige transacties die plaatsvonden tegen relatief lage prijzen werden afgewikkeld die vervolgens als ijkpunt golden voor de vaststelling van de reële waarde. In de kostprijscategorieën dient de beoordeling plaats te vinden op basis van verwachte kasstromen waardoor meer afstand genomen kan worden van de marktprijzbewegingen. Verder geldt, zoals eerder aangegeven, dat er eerst sprake moet zijn van objectieve aanwijzingen voordat sprake kan zijn van een waardevermindering. Volgens sommigen leidt deze bepaling tot een onverantwoord late verliesneming in economisch zware tijden. Inmiddels is door de IASB een conceptstandaard uitgebracht met daarin het voorstel het afwaarderingsmodel meer te baseren op verwachte verliezen uit oninbaarheid. Dit *expected loss model* komt tot uitdrukking in de november 2009 gepubliceerde exposure draft 'Financial Instruments: Amortised Cost and Impairment' (IASB, 2009b). Een gedetailleerde behandeling valt buiten de reikwijdte van dit artikel.

2.3 Herclassificatieregels

Tot voor kort was het niet mogelijk om financiële activa die waren opgenomen in de FVTPL-categorie over te boeken naar een andere categorie (IAS 39.50 vóór amendement). Bijvoorbeeld, een pakket gekochte obligaties die bij aanvang geassocieerd was als FVTPL, omdat de onder-

neming een duidelijk handelsoogmerk voor ogen had, mocht dus niet naar de L&R-categorie worden overgeboekt ook al voldoen de obligaties op zich wel aan de L&R-criteria en ook al heeft de onderneming met dit pakket inmiddels geen handelsoogmerk meer. De reden achter dit herclassificatieverbod is dat de invloed van de intentie van de ondernemingsleiding op de waardering van een dergelijk pakket minimaal zou blijven. De IASB is anders bang dat met een niet of nauwelijks te controleren wijziging van de intentie (van *handel naar op langere termijn aan te houden*) de verslaggeving gemanipuleerd zouden kunnen worden. IFRS week daarmee af van US GAAP⁷ waarin het wel mogelijk is om herclassificaties door te voeren, zij het dat dan wel sprake moet zijn van een zeldzame gebeurtenis.⁸ Dit verschil tussen IFRS en US GAAP was al langer bekend maar verkreeg door de kredietcrisis een bijzondere politieke lading.

Het herclassificatieverbod in IFRS (IAS 39.50) luidde als volgt:

An entity shall not reclassify a financial instrument into or out of the fair value through profit or loss category while it is held or issued.

De EU voerde de druk op de IASB op door te dreigen met de volgende doorstreping (*carve out*) van de IFRS-tekst zoals geldend in de Europese Unie⁹:

An entity shall not reclassify a financial instrument into or out of the fair value through profit or loss category while it is held or issued.

Er worden maar drie woorden doorgestreept maar de gevolgen zouden volgens de IASB ernstig zijn. Europese bedrijven zouden een onbeperkte mogelijkheid krijgen om naar kostprijscategorieën over te gaan. En omdat door de simpele doorhaling van woorden er geen nadere voorwaarden worden gesteld aan de herclassificatie was de IASB met name bang dat eerder genomen verliezen ongedaan zouden kunnen worden gemaakt door het gebruik maken van oorspronkelijke kostprijs als de nieuwe boekwaarde na de herclassificatie.

De IASB heeft vervolgens de beslissing genomen om vóór de door de EC gestelde termijn (eind oktober 2008) IAS 39 te amenderen zonder enig vorm van publieke consultatie (*due process*), hetgeen hoogst ongebruikelijk is.

Ten tijde van de exposure draft¹⁰ voorafgaand aan publicatie van IFRS 9 (IASB, 2009a) leek het herclassificatieverbod nieuw leven te worden ingeblazen. Echter, na commentaar hierop is besloten om in IFRS 9 (IASB, 2009a) herclassificatie

verplicht te stellen indien (en slechts indien) de onderneming een ander oogmerk heeft met een bepaalde portefeuille. De IASB verwacht overigens dat een dergelijke verandering van het 'business model' zeer infrequent zal voorkomen.¹¹

2.4 Inhoud amendement

Het doorgevoerde amendement houdt in dat het verbod tot herclassificatie van financiële instrumenten die voor handelsdoeleinden worden aangehouden (een belangrijke subcategorie van FVTPL) wordt opgeheven. Derivaten en financiële activa die zijn aangewezen om tegen fair value gewaardeerd te worden (de twee andere subcategorieën binnen FVTPL) mogen nog steeds niet worden geherclassificeerd. Verder werkt de herclassificatie slechts één richting op. Het is namelijk nog steeds niet toegestaan om financiële activa naar de FVTPL-categorie te verplaatsen.

Voor alle duidelijkheid geldt dat de herclassificatie volgens dit amendement van IAS 39 slechts optioneel is. Het mag worden toegepast maar het hoeft zeker niet.

Verder geldt dat een herclassificatie alleen mogelijk is als er kan worden aangetoond dat er sprake is van een uitzonderlijke gebeurtenis. Er is in 2008 door de IASB aangegeven dat de kredietcrisis als zodanig kan worden aangeduid. Opmerkelijk is dat deze voorwaarde niet geldt voor handelsinstrumenten die op zichzelf reeds voldoen aan de definitie van L&R. Deze mogen naar de L&R-categorie worden overgeboekt indien de entiteit het voornemen heeft en in staat is om de activa voorlopig ('for the foreseeable future') of zelfs tot einde van de looptijd aan te houden. Ook voor AFS-instrumenten is overigens deze mogelijkheid geïntroduceerd.¹²

De IASB bepaalt verder dat de instrumenten die worden overgeboekt tegen reële waarde op het herclassificatiemoment in de nieuwe categorie dienen te worden opgenomen. Eerder genomen winsten of verliezen mogen niet worden teruggenomen. De fair value op herclassificatiemoment geldt als nieuwe kostprijs. Dit betekent dat op dat moment de effectieve rente moet worden bepaald die vervolgens gehanteerd moet worden tijdens de resterende looptijd van het actief. Het aanpassen van vergelijkende cijfers is niet toegestaan. De herclassificatie wordt dus prospectief verwerkt vanaf het moment dat hiertoe wordt besloten.¹³ Ondernemingen die overwegen gebruik te maken van de herclassificatiemogelijkheid dienen zich goed te realiseren dat een weg terug uit de kostprijscategorieën naar FVTPL niet mogelijk is. Dit betekent dus dat als de markten weer gaan aantrekken de waardestijgingen ook niet meer in het resultaat kunnen worden opgenomen, althans niet zolang het financiële actief wordt aangehouden. Deze niet verantwoorde waardestijgingen moeten overigens wel worden toegelicht in de jaarrekening, hetgeen de gevolgen van de

herclassificatie nog eens duidelijk maakt. De verdere toelichtingsvereisten worden hierna behandeld.

2.5 Toelichting

In IFRS 7, de standaard waarin is opgenomen welke toelichtingen op financiële instrumenten in de jaarrekening moeten worden verstrekt, worden zes verplichte toelichtingen vereist indien de onderneming gebruik maakt van de herclassificatiemogelijkheid. Een belangrijk vereiste is dat de onderneming tot de verkoop of aflossing van het instrument moet laten zien welk resultaat het geherclassificeerde instrument onder de oude methode (fair value) zou hebben laten zien en welk resultaat onder de nieuwe methode is geboekt. Analisten kunnen zodoende zonder veel moeite de gevolgen van de herclassificatie over de gehele looptijd van het instrument, ook al wordt deze nog jaren aangehouden, achterhalen.

2.6 Minderheidstandpunten van IASB-leden

Het amendement is niet unaniem door de IASB goedgekeurd. Twee IASB-leden (James Leisenring en John Smith) hebben tegen gestemd en hun minderstandpunten zijn conform de geldende IASB-procedures in het amendement zelf opgenomen. De twee leden wijzen erop dat het doel van het amendement, het bereiken van convergentie met US GAAP, niet wordt bereikt omdat de regels inzake afwaardering van financiële activa verschillend zijn en blijven tussen IFRS en US GAAP. Deze verschillen worden niet verder benoemd maar het betreft met name verschillen tussen SFAS 115 en IAS 39. Deze spitsen zich toe op de voorwaarden waaronder overgegaan moet worden tot een afwaardering en de wijze van waardering nadat een afwaardering is geboekt binnen een van de kostprijscategorieën.¹⁴ Verder zijn de leden het niet eens met het feit dat het herclassificatieverbod voor handelsinstrumenten wordt opgeheven. Zonder dat een nadere motivering wordt gegeven achten zij wat dit betreft IFRS superieur aan US GAAP. De motivering zal echter liggen in de eerder genoemde reden dat verandering van intentie met betrekking tot de aanwending van het financieel actief (al dan geen handelsoogmerk) gevoelig is voor gebruik of zelfs misbruik door het management. Tot slot zijn de twee leden het niet eens met het feit dat geen publieke consultatie (*due process*) heeft plaatsgevonden.

3. Empirisch onderzoek inzake gebruik herclassificatiemogelijkheid en kwaliteit van de toelichting

3.1 Opzet onderzoek

Omdat de herclassificatiemogelijkheid met name van belang is voor de omvangrijke op fair value gewaardeerde portefeuilles van financiële instellingen (banken, verzeke-

raars, bankverzekeraars) beperkt dit onderzoek zich tot deze categorie. Onze selectie van Europese financiële instellingen hebben wij gebaseerd op de 'FTSE Eurofirst 300'-index per eind januari 2009.¹⁵ Onze totale populatie bestaat uit 61 banken en verzekeringsmaatschappijen, daarvan zijn drie ondernemingen uitgesloten aangezien zij onder US GAAP rapporteren of een afwijkende rapportageperiode hebben. Op grond hiervan hebben we aan de hand van publiekelijk beschikbare kwartaalberichten, persberichten en jaarrekeningen (indien aanwezig) onderzocht of de doelgroep in het derde kwartaal en/of in het vierde kwartaal een herclassificatie heeft doorgevoerd.¹⁶

3.2 Onderzoeksresultaten

In totaal hebben 34 van de 58 onderzochte ondernemingen gebruik gemaakt van de amendementen, vaak met terugwerkende kracht. De IASB heeft toegestaan dat besluiten tot herclassificatie genomen voor 1 november 2008 geëffectueerd kunnen worden vanaf 1 juli 2008. Vaak worden gestructureerde producten geherclassificeerd van een fair-value-categorie naar een geamortiseerde-kostprijs-categorie.¹⁷ In dit type producten wordt weinig gehandeld sinds het uitbreken van de kredietcrisis. Over de aard van de instrumenten wordt echter weinig toegelicht zoals ook geconcludeerd wordt door J.P.Morgan (2009). In de amendementen wordt dit overigens ook nergens vereist hetgeen naar ons idee vanuit het perspectief van het informatienut van de jaarrekening een gemiste kans is.

Van de onderzochte banken heeft meer dan 75% minimaal één herclassificatie doorgevoerd, bij de verzekeringsmaatschappijen is dit 21%, zie hiervoor tabel 2.¹⁸

Tabel 2 Overzicht gebruik amendementen naar type instelling

Type financiële instelling	# Totaal	# Herclassificatie(s) doorgevoerd	In %
Banken	39	30	77%
Verzekeringsmaatschappijen	19	4	21%
Totaal	58	34	59%

De onderverdeling naar landen en aantallen financiële instellingen die gebruik hebben gemaakt van de amendementen is in tabel 3 weergegeven.¹⁹ Geen van de onderzochte Spaanse financiële instellingen heeft gebruik gemaakt van de amendementen. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de Spaanse centrale bank strenge(re) minimumkapitaaleisen aan banken stelt.²⁰ De toepassing van de amendementen bij twee van deze 34 financiële instellingen hebben wij niet nader kunnen

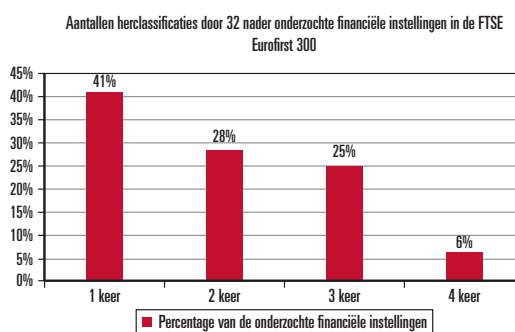
Tabel 3 Overzicht gebruik amendementen naar aantallen financiële instellingen per land

Land	# Financiële instellingen	# Herclassificaties	In %
Groot-Brittannië	11	6	55%
Italië	7	5	71%
Spanje	7	0	0%
Duitsland	6	3	50%
Frankrijk	6	4	67%
Zweden	4	3	75%
Griekenland	3	3	100%
Nederland	2	1	50%
Overige*	12	9	75%
Totaal	58	34	59%

*Overige: Oostenrijk, België, Zwitserland, Denemarken, Finland, Noorwegen en Portugal

onderzoeken.²¹ Door de 32 nader onderzochte financiële instellingen zijn 63 herclassificaties doorgevoerd, een gemiddelde van bijna twee herclassificaties per instelling. Grafiek 1 vat het gebruik van de amendementen samen, het aantal keren dat de optie is gebruikt door de instellingen is daarin weergegeven.

Figuur 1 Toepassing van de amendementen

De som van het balanstotaal van de 32 onderzochte instellingen bedraagt 23 biljoen euro. De doorgevoerde herclassificaties bedragen in totaal 485 miljard euro. Dit komt overeen met ongeveer 2,1% van het totale balanstotaal. Er zijn vijf herclassificaties te onderscheiden die mogelijk zijn gemaakt door de amendementen. Herclassificatie vanuit één van beide fair-value-categorieën (FVTPL of AFS) naar één van de geamortiseerde-kostprijs-categorieën (L&R of HTM) of herclassificatie binnen de

fair-value-categorieën van FVTPL naar AFS. In tabel 4 hebben wij het aantal en de gezamenlijke omvang van de herclassificaties per categorie weergegeven. Zowel qua omvang als qua aantal is de herclassificatie van AFS naar L&R het grootst. Er wordt relatief weinig gebruik gemaakt van herclassificatie naar de HTM-categorie. Dit heeft wellicht te maken met het feit dat dergelijke instrumenten dienen te worden aangehouden tot het einde van de looptijd en er strenge bepalingen gelden als hier niet aan wordt voldaan.²²

Tabel 4 Typen herclassificaties per categorie

Type Herclassificatie	Aantal	Omvang (Euro mrd)	Omvang In %
Van FVTPL naar L&R	19	167	34%
Van FVTPL naar HTM	8	13	3%
Van FVTPL naar AFS	11	46	10%
Van AFS naar L&R	21	256	53%
Van AFS naar HTM	4	3	1%
Totaal	63	485	100%

In ons onderzoek hebben wij tevens de effecten op de winst-en-verliesrekening betrokken indien geen herclassificatie zou hebben plaatsgevonden. Het reëlewaarderesultaat dat gerealiseerd zou zijn indien er geen herclassificatie zou hebben plaatsgevonden, hebben wij uitgedrukt als percentage van de voor dit effect gecorrigeerde gerap-

Tabel 5 Reëlewaarderesultaten die gerealiseerd zouden zijn zonder herclassificatie, uitgedrukt in het voor dit effect gecorrigeerde gerapporteerde resultaat voor belasting over 2008.

Impact op gecorrigeerd resultaat voor belasting	Aantal
0-10%	11
10-20%	4
20-30%	2
30-40%	1
40-50%	1
50-60%	1
60-70%	0
70-80%	2
80-90%	0
90-100%	0
>100%	3
Nvt (slecht AFS herclassificaties)	7
Totaal	32

porteerde winst of het gecorrigeerde gerapporteerde verlies voor belasting uit reguliere bedrijfsvoering²³, zie hiervoor tabel 5.²⁴ Hoewel de impact sterk uiteenloopt, is deze voor een aantal financiële instellingen toch op zijn minst aanzienlijk te noemen. Ook enkele van de grotere Europese banken zouden behoorlijk lagere winsten (of grotere verliezen) hebben gerapporteerd indien de herclassificaties niet zouden zijn doorgevoerd (zie verder bijlage 1).

Het totale verlies voor belasting van de 32 onderzochte ondernemingen bedraagt omgerekend ongeveer 39 miljard euro.²⁵ Zouden de herclassificaties niet zijn doorgevoerd dan zou dat verlies ongeveer 22 miljard euro hoger uitvallen.²⁶

Uiteraard wordt hiermee slechts een indicatie gegeven van de impact van het gebruik van de herclassificatieoptie, bij kleine gerapporteerde winsten of verliezen zal de (procentuele) impact navenant groter worden. Voor een overzicht van de impact per onderzochte financiële instelling verwijzen wij naar bijlage 1.

3.3 Naleving van toelichtingsvereisten

Tot slot hebben wij de *compliance* beoordeeld met de vereisten zoals gesteld in de amendementen op IFRS 7. De vereiste toelichtingen op herclassificaties zijn grotendeels weergegeven in paragraaf 12A van de amendementen.

Zo moeten de geherclassificeerde bedragen worden weergegeven in de jaarrekening. In alle 32 onderzochte jaarrekeningen wordt daaraan voldaan. Of deze 'reclassified value' de boekwaarde of de nominale waarde betreft, wordt kennelijk verschillend geïnterpreteerd door de onderzochte financiële instellingen. Het gebruik daarvan is niet eenduidig. Hoewel niet expliciet vermeld in de amendementen, lijkt ons het toelichten van boekwaarden in plaats van nominale waarden van groter informatienut voor de gebruiker van de jaarrekening. Ook moeten boekwaarden en reële waarden van de geherclassificeerde activa elke rapportageperiode worden toegelicht. Hoewel ook hieraan in de onderzochte jaarrekeningen over 2008 wordt voldaan verwachten wij in de aankomende jaren een behoorlijke administratieve last om aan deze toelichtingsvereiste te blijven voldoen.

In tabel 6 zijn de resultaten opgenomen van *compliance* met enkele relevante overige toelichtingsvereisten. Opvallend is dat veel van de onderzochte instellingen geen uitspraak doen over de te verwachten kasstromen ('expected to recover') en de reële-waardeverandering van de geherclassificeerde portefeuille zoals geboekt in het voorgaande jaar.²⁷

Tabel 6 Naleving van toelichtingsvereisten zoals opgenomen in de amendementen op IFRS 7

Artikel	Ontbrekende toelichtingen in de jaarkeningen	Geen toelichting in %
IFRS 7.12A (d)	Geen toelichting omtrent de reële waardeverandering geboekt in de W&V (of de niet-gerealiseerde resultaten) in het huidige jaar	22%
IFRS 7.12A (d)	Geen toelichting omtrent de reële waardeverandering geboekt in de W&V (of de niet-gerealiseerde resultaten) in het vorige jaar	41%
IFRS 7.12A (f)	Geen toelichting aangaande effectieve interest percentage geherclassificeerde portefeuille	19%
IFRS 7.12A (f)	Geen toelichting aangaande te verwachten kasstromen die de onderneming nog verwacht te verkrijgen	34%

4. Nabeschoouwing

De IASB is door verschillende instanties (G20, FSF, EU) onder druk gezet om zijn regels aan te passen in het licht van de kredietcrisis. Het in deze bijdrage aan de orde gestelde herclassificatie-amendement is het meest opmerkelijke en naar ons oordeel teleurstellende resultaat van deze politieke druk. Het mag duidelijk zijn dat de IASB met het doorvoeren van dit amendement haar onafhankelijkheid nadrukkelijk op het spel heeft gezet. In het rapport van de Financial Crisis Advisory Group (FCAG, 2009) wordt in dit kader zware kritiek gegeven op het op deze wijze uitoefenen van en ook gehoor geven aan politieke druk (2009, p. 15).²⁸

Deze bijdrage heeft aangetoond dat het amendement bepaald niet als papieren tijger in het bestel heeft gefunctioneerd. Van de herclassificatiemogelijkheid is in brede zin gebruik gemaakt door de Europese banken (en in mindere mate verzekeraars) met een in veel gevallen aanzienlijke impact op de gerapporteerde winst of verlies. Deze (relatieve) winstbijdrage is louter veroorzaakt door het feit dat in de kostprijscategorieën andere impairmentregels gelden in vergelijking tot met name de FVTPL-categorie. Een belangrijk verschil is dat in de kostprijscategorieën eerst sprake moet zijn van een objectieve loss event. Maar het is juist de toepassing van dit 'incurred loss model' dat in toenemende mate wordt bekritiseerd. In marktprijzen van bijvoorbeeld obligaties wordt wel degelijk rekening gehouden met de mogelijkheid van wanbetaling ook al heeft deze nog niet plaatsgevonden. De vraag is uiteraard of niet te laat verlies wordt genomen als de afboeking pas plaatsvindt als er een objectieve loss event heeft plaatsgevonden. Met andere woorden: leiden deze impairmentregels van de kostprijscategorieën nu niet feitelijk tot een overwaardering van de rentedragende vorderingen die een bank bezit. Deskundigen van de FCAG zijn van mening dat dit wel het geval is (2009, p. 5). Het is pijnlijk te constateren dat door het gebruik van dit amendement verliezen zijn

voorkomen die de markt wel degelijk heeft ingeprijsd. Overwaardering van financiële activa ligt nadrukkelijk op de loer en zal het vertrouwen in het financiële systeem op zijn zachtst gezegd niet ten goede komen.

Daarnaast zouden wij verwachten dat financiële instellingen, die gebruik maken van de amendementen, zouden voldoen aan de door de IASB gestelde toelichtingsvereisten. Echter, zoals bovenstaand weergegeven ontbreken enkele verplichte toelichtingen meer dan eens.

Ter afsluiting merken we op dat het te hopen is dat de *monitoring committee* die in de nieuwe structuur van de IASB moet gaan toezien op de werkzaamheden van de Board en haar Trustees eraan zal bijdragen dat de IASB zich in de toekomst onafhankelijker zal gaan opstellen. Tevens zal de politiek zich moeten realiseren dat de onafhankelijkheid van een internationale regelgever (ic de IASB) een 'conditio sine qua non' is om het doel van wereldwijde harmonisatie van verslaggevingsregels te kunnen bereiken. ■

Prof. dr. R.L. (Ralph) ter Hoeven RA is partner op het vaktechnisch centrum van Deloitte Accountants en hoogleraar externe verslaggeving aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Drs. J.L. (Bert-Jan) Bout is werkzaam bij PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. te Amsterdam en universitair docent externe verslaggeving aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Appendix 1

Nr.	Naam	Land	Valuta	Herclassificatie- resultaat *	Gerapporteerd resultaat voor belastingen **	Impact in % ***
1	Alpha Bank	GR	EUR	NVT	625,633,000	NVT
2	BNP Paribas	FR	EUR	424,000,000-	3,924,000,000	12.1%
3	Banco Comercial Portugues	PT	EUR	6,281,000-	342,009,000	1.9%
4	Banco Espirito Santo	PT	EUR	2,136,000-	510,643,000	0.4%
5	Banco Popolare	IT	EUR	64,200,000-	558,306,000-	10.3%
6	Barclays	GB	GBP	1,500,000-	6,077,000,000	0.0%
7	Commerz	DE	EUR	NVT	403,000,000-	NVT
8	Credit Agricole	FR	EUR	637,000,000-	1,172,000,000	119.1%
9	Danske Bank	DK	DKR	1,937,000,000-	2,229,000,000	663.4%
10	Deutsche Bank	DE	EUR	3,409,000,000-	5,741,000,000-	37.3%
11	Deutsche Postbank	DE	EUR	NVT	974,000,000-	NVT
12	Dexia	BE	EUR	9,000,000-	3,877,000,000-	0.2%
13	DNB NOR	NO	NOK	2,514,000,000-	12,170,000,000	26.0%
14	EFG Eurobank	GR	EUR	NVT	818,000,000	NVT
15	HSBC	GB	USD	3,003,000,000-	9,307,000,000	47.6%
16	ING	NL	EUR	NVT	1,487,000,000-	NVT
17	Intesa-Sanpaolo	IT	EUR	459,000,000-	1,057,000,000	76.8%
18	KBC	BE	EUR	NVT	3,007,000,000-	NVT
19	Lloyds	GB	GBP	533,000,000-	807,000,000	194.5%
20	Natixis	FR	EUR	215,000,000-	3,432,000,000-	5.9%
21	National Bank of Greece	GR	EUR	343,700,000-	1,937,014,000	21.6%
22	Old Mutual	GB	GBP	NVT	595,000,000	NVT
23	Raiffeisen	AT	EUR	10,252,000-	1,429,135,000	0.7%
24	Royal Bank Of Scotland	GB	GBP	3,492,000,000-	40,667,000,000-	7.9%
25	Skand Enskilda Bkn (SEB)	SE	SEK	1,623,000,000-	12,471,000,000	15.0%
26	Societe Generale	FR	EUR	1,454,000,000-	4,008,000,000	56.9%
27	Standard Chartered	GB	USD	381,000,000-	4,801,000,000	8.6%
28	Svenska handelsbanken	SE	SEK	451,000,000-	15,326,000,000	3.0%
29	Swedbank	SE	SEK	150,000,000-	13,819,000,000	1.1%
30	UBS	CH	CHF	4,800,000,000-	27,353,000,000-	14.9%
31	Unicredito	IT	EUR	2,287,193,000-	4,994,736,000	84.5%
32	Vienna Insurance	AT	EUR	0	540,797,000	0.0%

Legenda:

* Bedrag (in valuta) dat in de winst- en verliesrekening zou zijn opgenomen indien de herclassificatie niet zou hebben plaatsgevonden, conform IFRS 7.12A(e): '... would have been recognized in profit or loss...' zoals gepubliceerd in de jaarrekening over 2008.

** Gerapporteerde winst of verlies (in valuta) voor belasting uit gewone bedrijfsvoering, zoals gepubliceerd in de jaarrekeningen over 2008.

*** Het impactpercentage is berekend door het reëlewaarderesultaat dat gerealiseerd zou zijn indien er geen herclassificatie zou hebben plaatsgevonden af te zetten tegen het gerapporteerde resultaat gecorrigeerd voor dit reëlewaarderesultaat.

NVT Niet van toepassing, er hebben slechts herclassificaties plaatsgevonden uit de AFS categorie.

Literatuur

- Bout, J.L., R.L. ter Hoeven en H.P.A.J. Langendijk (2010), Fair-value-accounting, inactieve markten en procycliciteit, *Het jaar 2008 verslagen, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, jg. 84, no. 1/2 (januari/februari), pp. 5-24.
- Committee of European Securities Regulators (CESR) (2009), *CESR Statement, Application of and disclosures related to the reclassification of financial instruments*, 15 July 2009; zie: <http://www.cesr-eu.org/>.
- Financial Crisis Advisory Group (FCAG)

- (2009), *Report of the Financial Crisis Advisory Group*, 28 July 2009; zie: http://www.iasb.org/NR/rdonlyres/5EB35F78-33FC-4C34-9C97-53DB4543038D/0/FCAGReport29July_LD.pdf.
- Hoeven, R.L. ter (2009), Accountingregels over financiële instrumenten versneld herzien na politieke druk G20, *Bank- en Effectenbedrijf*, september 2009, pp. 34-37.
- International Accounting Standards Board (IASB) (2009a), *IFRS 9 Financial Instruments*, IASC Foundation, November 2009.
- International Accounting Standards Board

- (IASB) (2009b), *Exposure Draft Financial Instruments: Amortised Cost and Impairment*, IASC Foundation, November 2009.
- International Accounting Standards Board (IASB) (2009c), *International Financial Reporting Standards, A Guide through IFRS*, IASC Foundation, July 2009.
- J.P. Morgan (2009), *IAS 39 Reclassifications, impact on Banks' FY08 Results and Equity*, 11 May 2009.

Noten

- 1** Een uit de ministers (of staatssecretarissen) van economische zaken en/of financiën van de lidstaten van de Europese Unie bestaande raadsformatie 'Economische en Financiële Zaken' (ECOFIN).
- 2** Verwezen wordt naar IAS 39.9.
- 3** Ultimo 2009 was IFRS 9 nog niet goedgekeurd door de Europese Unie. De organen die de Europese Unie adviseren in het goedkeuringsproces hebben hun advies tot nader order uitgesteld (www.efrag.org).
- 4** ED/2009/7 Financial Instruments; Classification and Measurement.
- 5** In de Engelse tekst wordt gesproken over het optreden van een *loss event*. Dit is een objectief bewijs dat er sprake is van een afwaardering van een vordering zoals de (waarschijnlijke) deconfiture van een debiteur, contractbreuken, het verstrekken van vergaande betalingsregelingen, etc.
- 6** We verwijzen naar de definitie in IAS 39.9.
- 7** Zie SFAS 115.15; SFAS 65.6.
- 8** De Financial Accounting Standards Board (FASB), de Amerikaanse regelgever, heeft daarbij aangegeven dat de omstandigheden voortkomende uit de kredietcrisis kwalitatief qua als buitengewone gebeurtenis zijn te kenmerken.
- 9** De Europese Unie is in staat om zelfstandig veranderingen aan te brengen in IFRS voor zover gemeend wordt dat hiermee het Europese belang wordt gediend. IFRS mag in dit kader alleen door de Europese ondernemingen worden toegepast voor zover deze zijn goedgekeurd (*endorsed*) door de Europese Unie.

- 10** ED/2009/7 Financial Instruments; Classification and Measurement.
- 11** IFRS 9 Basis for Conclusions paragraaf BC 70.
- 12** Zie daarvoor IAS 39.50E zoals geldend na het amendement. Op zich is dit een merkwaardige paragraaf omdat IAS 39.50 zelf beperkt is tot de FVTPL-categorie. Al op basis van de vorige IAS 39-tekst was een herclassificatie van AFS naar een kostprijscategorie mogelijk.
- 13** Er gold wel een beperkte retrospectieve toepassing als de onderneming voor 1 november 2008 de herclassificatie doorvoerde. Dan mocht teruggegaan worden naar 1 juli 2008; dit om het mogelijk te maken dat herclassificatie over het *gehele* derde kwartaal zou mogen worden toegepast. Verliezen die anders in het derde kwartaal genomen hadden moeten worden, konden door de herclassificatie worden teruggedraaid.
- 14** In FAS 115 wordt als voorwaarde gesteld dat de waardevermindering 'other than temporary' moet zijn terwijl IAS 39 spreekt over 'loss events'. Deze voorwaarden kunnen in de praktijk tot verschillende uitkomsten leiden. Het belangrijkste verschil houdt in dat na afwaardering er volgens US GAAP een nieuwe (lagere) kostprijs ontstaat terwijl dit voor IFRS niet geldt. Onder IFRS is daardoor in bepaalde gevallen terugneming van een eerder genomen verlies via de winst-en-verliesrekening aan de orde terwijl dit binnen US GAAP uitgesloten is.
- 15** Sector codes 8300 ('Banks') en 8500 ('Insurance') zoals gedefinieerd door de FTSE. De FTSE Group is een onafhankelijke, wereldwijde, onderneming waarvan de Financial Times en de

- London Stock Exchange de gezamenlijke eigenaar zijn. De FTSE groep verschaft verscheidene indices waaronder de FTSE Eurofirst 300, hierin worden de prestaties van de 300 grootste Europese ondernemingen (hoofdzakelijk qua beurskapitalisatie) weergegeven. Binnen de FTSE Eurotop 100 vallen 25 banken en verzekeringsmaatschappijen te onderscheiden, gezien de beperktere omvang van deze populatie hebben wij ons onderzoek gericht op de Eurofirst 300.
- 16** Dit empirisch onderzoek is gebaseerd op informatie die zichtbaar is opgenomen in de door ons onderzochte jaarrekeningen met als doel in kaart te brengen of gebruik is gemaakt van het amendement van de IASB op IAS 39 respectievelijk of en in hoeverre aan de toelichtingsvereisten van dit amendement is voldaan. Het is uitdrukkelijk niet bedoeld om te komen tot een oordeel over de in het onderzoek betrokken jaarrekeningen, ondernemingen of over het werk van de daarbij betrokkenen en de in dit artikel gepresenteerde observaties zijn daarvoor derhalve dan ook niet geschikt.
- 17** Gestructureerde producten zoals Residential Mortgage Backed Securities (RMBS), Commercial Mortgage Backed Securities (CMBS), Asset Backed Securities (ABS) worden meermalen genoemd, maar zonder hier nader op in te gaan.
- 18** Resultaten zijn redelijk vergelijkbaar met CESR (2009), hoewel de door CESR gebruikte onderzoekspopulatie niet uitblinkt in de duidelijkheid, namelijk 22 financiële ondernemingen in de FTSE Eurotop 100 aangevuld met 78 overige financiële ondernemingen waarvan de

namen niet worden vrijgegeven. Zij constateert dat 61% van de onderzochte instellingen gebruik heeft gemaakt van de herclassificatie-optie. Wij hebben geen detailvergelijking kunnen maken met onze onderzoeksresultaten aangezien CESR geen onderzoeksdetails verschaft.

19 Wij maken hier geen nader onderscheid tussen toepassing in het derde en vierde kwartaal 2008 aangezien een deel van de instellingen niet verplicht is te voldoen aan de 'Interim Financial Reporting'-vereisten (IAS 34) en derhalve weinig tot geen toelichting geeft over toepassing van de amendementen in het derde kwartaal 2008. CESR constateert in haar rapport van januari 2009 dat minder dan de helft van de door haar onderzochte 100 financiële instellingen de herclassificatie-optie heeft toegepast in het derde kwartaal van 2008 (van de financiële instellingen in de Eurotop 100 is dat slechts 33%). In haar rapport van juli 2009 komt zij op basis van de jaarrekeningen 2008 tot 61% toepassing en maar liefst 68% toepassing door de financiële instellingen in de Eurotop 100.

20 Volgens de Spaanse Centrale Bank moesten banken een extra reserve aanhouden uit hoofde van het zogenaamde *dynamic provisioning model*. Volgens dit model moeten in een economische hausseperiode extra bedragen worden gereserveerd ter bestrijding van het toekomstig oninbaarheidsrisico tijdens baisseperiodes. Het model probeert derhalve economische cycli te voorspellen. Spaanse banken konden vanaf het begin van de financiële crisis gebruik maken van deze dynamische voorziening ter aanvulling van hun minimumkapitaal. Vanwege het anticyclische karakter staat dit model nu ook in de belangstel-

ling van het Basel Committee die naar aanleiding van de crisis de criteria voor het door banken aan te houden minimumkapitaal gaat herzien.

21 Eén van de verzekeringsmaatschappijen vermeldt in de geconsolideerde jaarrekening dat slechts haar (bancaire) dochter gebruik heeft gemaakt van de amendementen zonder verdere details te geven. Van één van de Italiaanse banken hebben wij geen Engelstalige versie van de jaarrekening kunnen verkrijgen.

22 Dit betreft de zogenaamde 'tainting provisions' (IAS 39.9/IAS 39 AG 20). Uit onderzoek van Bout, Ter Hoeven en Langendijk (2010) blijkt verder dat de 58 door ons onderzochte banken en verzekeraars uit de FTSE-300 index nauwelijks gebruik maken van de HTM-categorie.

23 Het percentage is berekend door het reëlewaarderesultaat dat gerealiseerd zou zijn indien er geen herclassificatie zou hebben plaatsgevonden af te zetten tegen het gerapporteerde resultaat voor belastingen gecorrigeerd voor dit reëlewaarderesultaat.

24 Wij hebben ons specifiek gericht op de toelichtingsvereiste zoals weergegeven in de amendementen op IFRS 7 in artikel 12A(e): '... Fair value gain or loss that would have been recognised in profit or loss or other comprehensive income if the financial asset had not been reclassified. ...'. In deze impactanalyse hebben wij het amortisatiebedrag zoals geboekt in de winst-en-verliesrekening als gevolg van de (nieuwe) waardering tegen geamortiseerde kostprijs niet meegenomen. Tevens zijn eventuele op de hergeclassificeerde portefeuille verwerkte impairments (na herclassificatiedatum) niet in de analyse opgenomen. De amortisatie wordt bepaald

volgens de effectieve interest methode, vanaf herclassificatiemoment tot jaareinde. Aangezien de reële waarde per herclassificatiedatum lager zal zijn dan de nominale waarde, vormt dit bedrag een opbrengst in de winst-en-verliesrekening. Zou dit bedrag meegenomen zijn in onze analyse dan zou dit leiden tot een grotere impact op de winst-en-verliesrekeningen van de onderzochte ondernemingen. De eventuele impairments zorgen uiteraard voor een lagere impact.

25 Indien door een onderneming wordt gerapporteerd in een andere valuta (USD, CHF, GBP, NOK, SEK, DKR) is de gemiddelde (spot-spot) vreemde-valutakoers gehanteerd teneinde om te rekenen naar euro's.

26 CESR meldt in haar rapport van juni 2009 dat het totale gerapporteerde bedrag in de winst-en-verliesrekening en 'other comprehensive income' (niet-gerealiseerde resultaten) ongeveer 28 miljard euro's lager zou zijn, waarvan ongeveer driekwart gerealiseerd zou zijn door de door haar onderzochte financiële instellingen in de FTSE Eurotop 100. Zij geeft geen (procentuele) impact weer ten opzichte van de gerapporteerde winsten en verliezen.

27 Het CESR (2009) komt met betrekking tot het voldoen aan deze beide toelichtingsvereisten tot vergelijkbare resultaten. Met betrekking tot de beide overige bepalingen komt zij zelfs tot een grotere 'non-compliance'.

28 De FCAG is opgericht om de IASB en FASB te adviseren over de consequenties van financiële crisis op de inhoud en totstandkoming van verslaggevingsregels (IFRS, US GAAP). De groep bestaat uit 18 deskundigen uit hoofdzakelijk de financiële sector, inclusief toezichthouders.